

Špela Lah

Nemško glasbeno gledališče v Ljubljani (1875-1914)

Doktorska disertacija »Nemško glasbeno gledališče v Ljubljani (1875-1914)« kronološko in znanstveno dokumentira glasbeno-gledališko poustvarjalnost na Slovenskem v zadnjem obdobju njenega delovanja in je prva tovrstna študija. Osrednji namen raziskave je odpraviti veliko belo liso v poznavanju glasbenega življenja v Ljubljani v poznem 19. stoletju, hkrati pa osvetliti čas slovensko-nemškega sobivanja v ljubljanskem Deželnem gledališču. V tem času se je Ljubljana razvijala v kulturno središče slovenskega etničnega ozemlja, na katerem so imeli vedno večjo vlogo različni nacionalni interesi. Postopoma sta se krepila kulturni razvoj Slovencev in njihova politična samozavest. Pričujoča študija, namenjena nemški poustvarjalni umetnosti pri nas, zato ne more spregledati sočasnega prebujenja na slovenski strani, katere prispevek je omogočilo novo, v prelomnem letu 1892 zgrajeno Deželno gledališče. Na ta način se lahko glasbeno-gledališko življenje predvojnega obdobja strne, smiselno poveže in objektivno prikaže, saj je bilo operno življenje tedanje Ljubljane prav zavoljo slovenske dejavnosti, ki je dala tej zvrsti poseben poudarek, neprimerno bolj bogato in razvejano.

Pri kritičnem ovrednotenju delovanja gledališke institucije je temeljno izhodišče raziskave profil posameznega podjetnika, ki je gostoval v Ljubljani. Ljubljansko Deželno gledališče je bilo domena deželnega odbora, ki je institucijo oddajalo v najem tujim gledališkim podjetnikom. Podjetniki, ki so se v obravnavanem obdobju zvrstili na direktorskem mestu v Ljubljani, so bili večinoma solidni gledališčniki iz manjših krajev tedanje Avstroogrske monarhije, saj finančna shema deželnega proračuna ni zagotavljala subvencij, ki bi omogočale uspešno delo večjim gledališkim družbam.

Razprava se osredotoča na umetniške sposobnosti angažiranih solistov in posameznih dirigentov, pa tudi orkestra, zboristov in režiserjev – njihova skupna ustvarjalnost se je izkazala za pomemben dejavnik za doseg ravnih gledaliških oziroma opernih prireditev ter gledališkega podjetja samega. Neposredno so odločali o kakovosti predstav in s tem o uspešnosti posamezne sezone ter pogojevali odziv obiskovalcev. Raven interpretacije je pogosto sicer vprašljiva, saj je splošna ocena uprizoritev mogoča le na podlagi kritičnih zapisov, katerih objektivnost je lahko relativna. Na ljubljanski oder je namreč stopilo le malo takih, ki bi z vidika sodobne glasbeno-zgodovinske stroke sodili med mednarodno priznane glasbene osebnosti in bi našli svoje mesto v obstoječi leksikalni literaturi. Raziskava je pokazala, da so bili njihovi dosežki na ravni provincialne gledališke prakse.

Pomemben vir v raziskovalnem procesu je bil odziv kritike, ki odraža družbeno razumevanje gledališča in odnos javnosti. V obravnavanem obdobju se je razvila že do te mere, da nudi vpogled v glasbeno življenje tedanje Ljubljane ter omogoča ustrezno presojo in ovrednotenje delovanja institucije. Iz časopisnih odrezkov lahko

ugotovimo splošno raven uprizoritev, razberemo imena vodilnih poustvarjalcev in oblikujemo programsko shemo, kar bi bilo zaradi pomanjkljivo ohranjenih virov neizvedljivo.

Pričujoča razprava je namenila posebno pozornost rekonstrukciji glasbeno-scenske reprodukcije, ki je omogočila umestitev glasbeno-gledališkega življenja tedanje Ljubljane v širši evropski prostor. Pokazalo se je, da je programska shema ustrezala provincialni gledališki praksi. Vodilna zvrst je bila opereta, ki je polnila gledališki avditorij in blagajno. Poleg te vedre, lahko umljive in pomljive glasbene produkcije je imela opera posebno mesto. Kot izjemen dogodek je pritegnila, še zlasti, če je bilo javno znano, da je angažiran sposoben vodilni operni kader. Pa vendar. Medtem ko so operete privabljale občinstvo tudi več večerov zapored, je uprizoritev opernega dela sicer vzbudila zanimanje, vendar je to po reprizi ali dveh pogosto povsem zamrlo. Tako ni presenetljivo, da so nemške družbe gojile opero le priložnostno.

Slogovnega odmika od ustaljene prakse preteklih desetletij nemška operna poustvarjalnost v Ljubljani do prve svetovne vojne ni doživela. Med deli operne zvrsti so na nemškem repertoarju prevladovali uspešnice italijanskih, nemških in francoskih avtorjev. Ljubljanska praksa je bila povsem primerljiva z drugimi sorodnimi institucijami, na primer z linškim in celovškim opernim gledališčem, do določene mere celo z večjo in uspešnejšo graško operno hišo. Skladatelj slovenskega porekla na nemških sporedih v obravnavanem obdobju ne zasledimo – njihova dela so na ljubljanskem gledališkem odru zazvenela šele z vstopom slovenskega Dramatičnega društva na glasbeno-gledališko sceno.

Na podlagi celovitih in sistematičnih dejstev sta nastala kronološki pregled in oris delovanja nemškega gledališča. Omogočila sta kritično presojo o njegovem delovanju in ovrednotenje njegovega pomena za razvoj glasbenega življenja v Ljubljani poznega 19. S tem je zapolnjena velika vrzel v poznavanju glasbeno-gledališkega življenja pri nas in strnjeno obsežno poglavje v zgodovini poustvarjalne umetnosti na slovenskem ozemlju.

Obranjeno 26. oktobra 2011 na Filozofski fakulteti v Ljubljani.